

А.В. Іванов,
Є.Ю. Литвиновський, кандидат педагогічних
наук, старший науковий співробітник
С.І. Осипенко,
Н.М. Романюк
Інститут державного управління в сфері
цивільного захисту

ПРОЕКТУВАННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ТА ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У статті розглядається авторське бачення компетентнісного підходу, на підґрунті якого проектується програма навчання керівних працівників та фахівців у сфері цивільного захисту.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція у сфері цивільного захисту, функціональна компетентність (в сфері цивільного захисту), програма навчання, вихідні данні проектування програми навчання.

Постановка проблеми. У сучасному житті людства все більше місце займають проблеми, пов'язані з подоланням різних кризових явищ, що постійно збільшуються, як це не парадоксально, з розвитком земної цивілізації.

За результатами моніторингу, що здійснюється Дирекцією Європейського центру нових технологій керування ризиками катастроф, кількість природних та техногенних катастроф у різних куточках планети в середньому зростає на 5-7% на рік. Можна стверджувати, що ми вступили в епоху катастроф, а за такої динаміки до 2015 р. їхня кількість подвоїться, порівняно з 2001 р. Крім того, якщо не вдасться перевести економіку України на інноваційну модель розвитку (концепція сталого розвитку), що стимулюватиме заміну екологічно небезпечної техніки та устаткування, цей темп нарощування катастроф може навіть посилитися [1, с. 447].

Низький рівень прогнозування виникнення катастроф, неможливість уникнути їх негативного впливу на життя людей вимагає вирішення проблеми навчання населення до дій в надзвичайних ситуаціях (НС), в першу чергу керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією та виконанням завдань цивільного захисту.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наявної інформаційної бази наукових, навчально-методичних, спеціальних джерел, що присвячена розкриттю проблеми, яка досліджується, показує, що більшість наукових досліджень, навчальної літератури, методичних рекомендацій та розробок з підготовки і перепідготовки в сфері цивільного захисту застарілі (присвячені радянському періоду існування системи цивільної оборони країни), а матеріал сучасного характеру – це, в основному, організаційно-розпорядчі документи з функціонування мережі навчально-методичних установ та окремі статті в періодичних друкованих та електронних виданнях державної служби України з НС (ДСНС) [2].

Аналіз наукових досліджень з проблем цивільного захисту, у тому числі і навчання населення, свідчить про те, що вони були присвячені питанням державного управління в сфері цивільного захисту (В. Андрієнко, В. Михайлов, Г. Терентьєва, В. Тищенко), різних видів його забезпечення (П. Волянський, С. Міронець). Що стосується психолого-педагогічних досліджень, то вони розв'язують різні завдання підготовки фахівців для професійних підрозділів ДСНС (П. Бут, О. Євсюков, О. Бикова). Фундаментальним дослідженням в сфері підготовки фахівців цивільного захисту є праця М. Козяра, але й вона присвячена підготовці фахівців для професійних підрозділів ДСНС.

Таким чином, система навчання населення в сфері цивільного захисту в цілому, керівного складу і фахівців, на яких покладено виконання завдань цивільного захисту, зокрема, не була предметом науково-педагогічного дослідження і характеризується недостатністю наукової розробки концептуальних, організаційно-педагогічних, методичних засад.

Мета статті. Пріоритетним завданням нашого дослідження є проектування програми навчання керівного складу і фахівців сфері цивільного захисту на підґрунті концепції, одним із положень якої є компетентнісний підхід до організації навчального процесу.

Виклад основних результатів дослідження. Компетентнісний підхід в організації навчального процесу в сучасному освітньому просторі замовлений новітньою освітньою парадигмою. Відповідно, при вирішенні питання проектування сучасних педагогічних систем, методологічним підґрунтям якого є зазначена парадигма, стає необхідним визначити авторську позицію щодо відмінності чи особливості даного підходу від інших.

Як відомо, засновником “компетентнісного підходу” (на думку А.В. Хуторського та ін. [3]), є англійські науковці, які на соціальне замовлення суспільства мали вирішити загальну для середньої школи проблему, коли учні, що оволоділи набором теоретичних знань, відчували складнощі в діяльності, яка вимагала використання цих знань для вирішення конкретних завдань або проблемних ситуацій.

Таким чином, компетентнісний підхід є методологічним підґрунтям проектування таких педагогічних систем де, окрім вимог до змісту освіти (що повинен знати, якими вміння володіти випускник навчального закладу), повинні бути визначені вимоги до технології майбутньої життє- й професійної діяльності (здатність застосовувати набуті знання, навички, вміння щодо вирішення завдань професійної та проблем життєдіяльності).

На нашу думку, компетентнісний підхід являє собою інтегральний, поєднуючий в собі інші часткові підходи, що застосовуються в педагогіці при вирішенні наукових завдань досліджень тих чи інших складових педагогічної системи.

Цей підхід, на основі аналізу взаємозв'язку таких категорій як професійна діяльність, професійні компетенції та компетентності, дозволяє визначити чіткі вимоги професійної діяльності до її виконавця, а значить і до

його підготовки, в таких категоріях як: компетенції (коло повноважень) спеціаліста, кожна з яких включає сукупність професійних завдань; здатності до виконання цих завдань (професійної компетентності) (В. Ландшєер)[4].

Крім того, використання поняття компетентність як “інтегральної характеристики ділових та особистісних якостей спеціаліста”[5, с. 383]; “...потенційної готовності вирішувати завдання зі знанням справи”[6, с. 59]”; і “критерію підготовленості фахівця”[7, с. 21] дозволяє стверджувати, що застосування взаємозв’язку “компетенція – компетентність” у ланцюжку “вимоги професійної діяльності – цілі підготовки – зміст підготовки” визначає таксономію цілей професійної підготовки фахівця, обґрунтовує її зміст, дозволяє і замовнику і студенту чітко усвідомлювати структуру професійної компетентності фахівця. А це, в свою чергу, дає можливість визначитися з програмою підготовки фахівців, у тому числі і в сфері цивільного захисту.

Попри розгалуженість у філософському, науково-педагогічному, нормативно-правовому дискурсах понять «Компетенція» та «Компетентність» для опрацювання єдиної компетентнісної парадигми проектування програми навчання керівного складу і фахівців у сфері цивільного захисту, зазначені дефініції необхідно розуміти у такому трактуванні.

Компетенція з питань цивільного захисту – це певне завдання (сукупність завдань) посадової особи в системі розподілу праці з захисту населення, запобігання, реагування та ліквідації наслідків НС. Це, одночасно, і вимога до його професійного потенціалу (знань, навичок, умінь), професійних та особистісних якостей. Поняття компетенції виступає «...об’єктивною категорією, суспільно визнаним рівнем знань, умінь, навичок, ставлень та ін. у певній сфері діяльності людини...»[8].

Функціональна компетентність (у сфері цивільного захисту) – це здатність фахівця виконувати коло повноважень (компетенцій) з питань захисту населення, запобігання, реагування та ліквідації НС на підґрунті реалізації свого професійного потенціалу (знань, навичок, вмінь, алгоритмів, способів мислення тощо) у власній (авторській) технології професійної діяльності для виконання (реалізації) двоєдиного завдання – досягнення суспільного результату (вирішувати складні завдання цивільного захисту) та особистої задоволеності від того, що робиш (самореалізації особистості фахівця).

Отже, програма навчання керівного складу та фахівців у сфері цивільного захисту повинна містити перелік завдань, які покладені на ту чи іншу посадову особу в сфері цивільного захисту; перелік знань, умінь, що являють собою професійний потенціал керівного складу і фахівця для ефективного виконання завдань в сфері цивільного захисту; складові програми, що забезпечують формування знань, умінь, автономності та відповідальності щодо виконання окремих завдань в сфері цивільного захисту та інтегральної функціональної компетентності (в сфері цивільного захисту) в цілому.

Відповідно до зазначеного, положень Національної рамки кваліфікацій та Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту [9,10] нами розроблена модель формування структури та змісту програми цього навчання як одна з форм, за визначенням В.С. Безруковою [11, с.110-111], педагогічного проектування (табл.1).

Зміст програми навчання розкривається через зміст її загальної, профільної та регіональної складових. Зміст цих складових, в свою чергу, визначається змістовними модулями.

Загальна складова розкриває загальнодержавні проблеми з побудови та нормативно-правового забезпечення системи цивільного захисту, специфіки функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДС ЦЗ) в різних його режимах, місця тієї чи іншої посадової особи в загальній системі, її компетенції щодо вирішення питань цивільного захисту.

Профільна складова забезпечує оволодіння технологією (алгоритмами) вирішення окремих завдань відповідно до обов'язків, які виконує слухач згідно посади у складі певної структурної ланки ЄДС ЦЗ.

Регіональна складова забезпечує здобуття слухачами інтегральної функціональної компетентності (у сфері цивільного захисту), додаткових знань, умінь і навичок з виконання завдань цивільного захисту з урахуванням регіональних особливостей території, їх техногенно-екологічного навантаження та практики ведення цивільного захисту.

Зміст *загальної складової* спрямований на оновлення у всіх категорій слухачів знань з питань цивільного захисту.

Зміст *профільної складової програми* визначає специфіку виконання завдань у сфері цивільного захисту конкретної посадової особи, а саме:

для посадових осіб, які обіймають керівні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та у суб'єктах господарювання зміст цієї складової формується з урахуванням особливостей їх функціональних обов'язків і повинен включати питання розвитку уміння управління людськими ресурсами, силами і засобами цивільного захисту;

для професіоналів – зміст профільної складової повинен забезпечувати їх підготовленість до здійснення відповідних функцій і має включати питання планування та організації діяльності сил і засобів структурних ланок підсистем ЄДС ЦЗ у різних режимах її функціонування;

для фахівців – забезпечувати їх підготовленість до виконання конкретних завдань під час підготовки та проведення заходів цивільного захисту (виконанні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, навчання різних категорій працюючого і не задіяного у сфері виробництва та послуг населення тощо).

Таблиця 1

**Вихідні данні щодо проектування
структури та змісту програм навчання**

Завдання діяльності	Складові, що забезпечують виконання завдань діяльності			Складові програми, що забезпечують отримання знань, умінь, навичок		
	знання	уміння	автономність та відповідальність	Загальна	Профільна	Регіональна
I. Для посадових осіб, які організують здійснення заходів цивільного захисту (керівний склад)	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми, що виникають у НС та характеризуються невизначеністю умов і вимог					
II. Для осіб, які здійснюють заходи щодо запобігання НС та ліквідації їх наслідків (управлінці)	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що виникають у НС та характеризуються комплексністю та невизначеністю умов					
III. Для фахівців	Здатність самостійно виконувати складні спеціалізовані завдання у НС, зокрема в нестандартних ситуаціях, а також розв'язувати типові спеціалізовані задачі, які характеризуються певною невизначеністю умов					

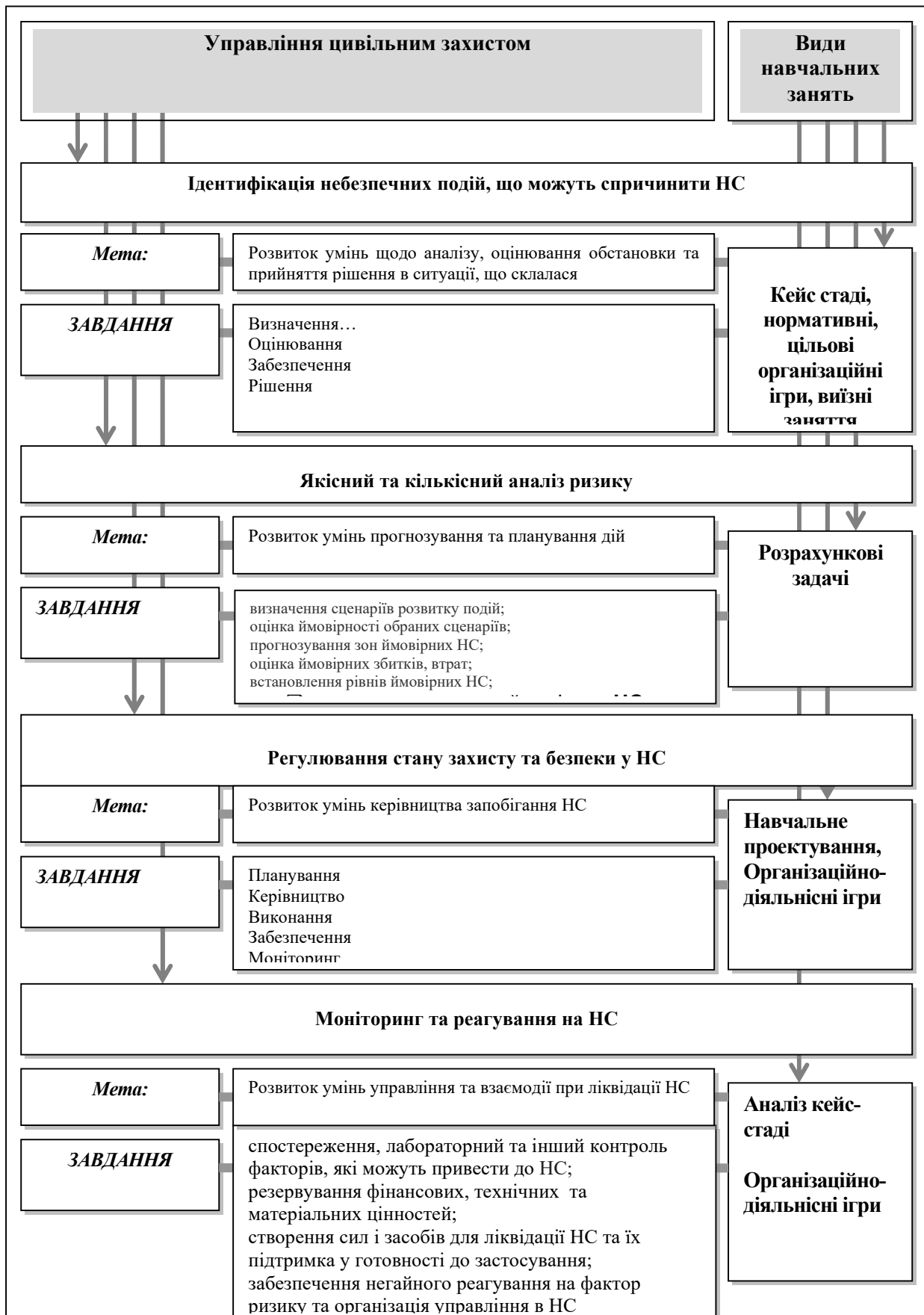
Основними формами проведення занять за профільною складовою є розв'язання окремих проблемних функціональних завдань (в сфері цивільного захисту) на основі розроблених кейсів (проблемних ситуацій), технологічних карт; організаційно-ділові ігри, які спрямовані на практичне відпрацювання варіанту управлінського рішення в малих групах.

Зміст регіональної складової програми навчання повинен забезпечувати здобуття слухачами інтегральної функціональної компетентності (в сфері цивільного захисту) з урахуванням регіональних особливостей території, їх техногенно-екологічного навантаження та практики ведення цивільного захисту.

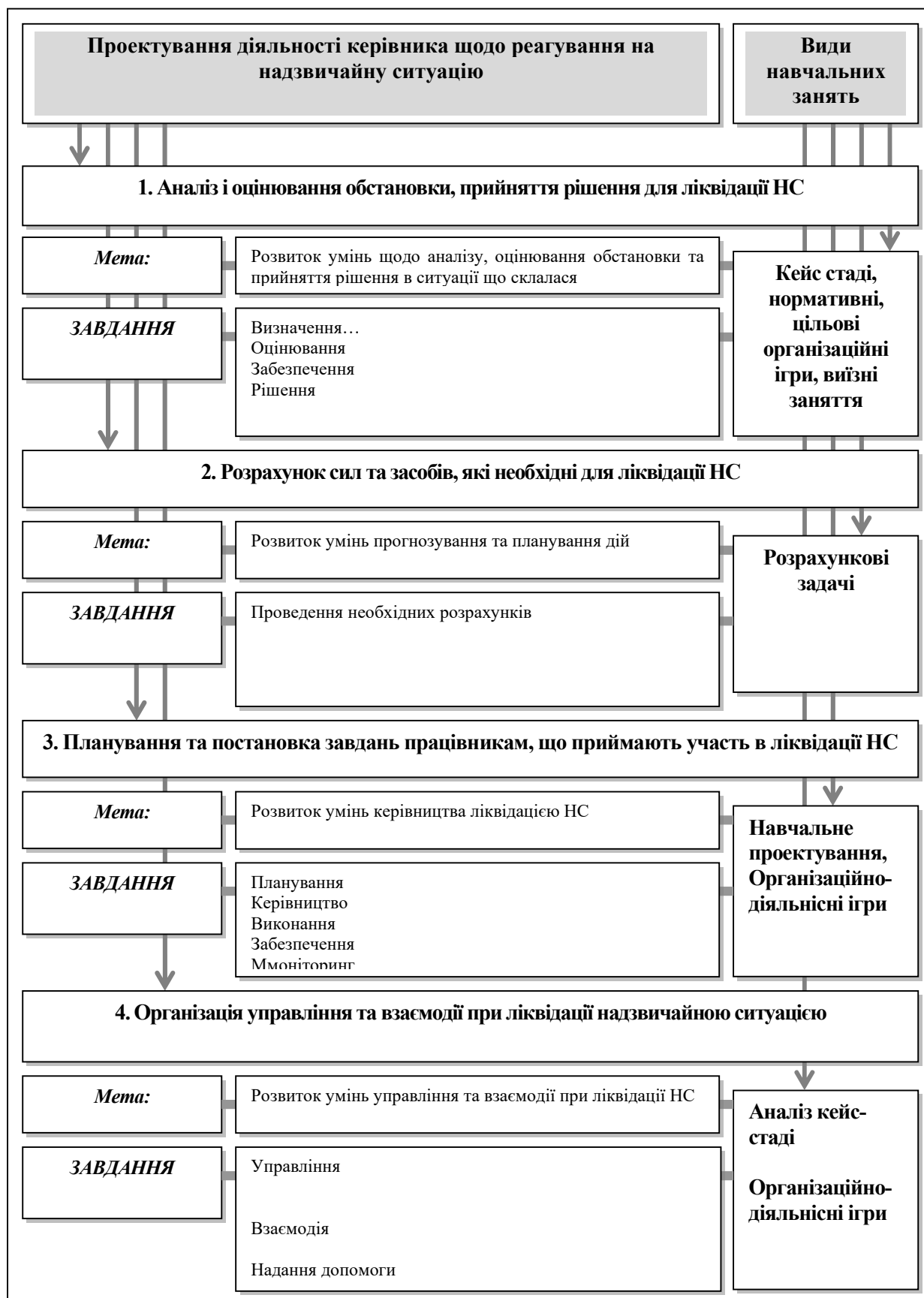
Основною формою проведення занять за регіональною складовою є групова справа, яка проводиться з врахуванням: стану природно-техногенної безпеки та основних напрямків покращення її рівня у межах конкретних адміністративно-територіальних одиниць; особливостей кліматично-географічного розташування; класифікації НС, об'єктів класифікації та класифікаційних ознак НС регіону; комплексу визначених заходів щодо запобігання та ліквідації наслідків НС, створення необхідних передумов для стійкого розвитку території відповідно до планів реагування на НС та паспортів ризику території; специфіки виконання завдань відповідно до місця органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання в підсистемі ЄДС ЦЗ; особливостей проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення НС; порядку створення і використання регіональних, місцевих та об'єктових матеріальних резервів для запобігання, ліквідації НС та їх наслідків.

Приклади проектування змістових модулів програми навчання на основі компетентнісного підходу наведені у табл. 2, 3.

Таблиця 2

Таблиця 3

Висновки. Компетентнісний підхід, як сучасна парадигма організації навчання керівного складу та фахівців в сфері цивільного захисту дозволяє чітко визначити професійні завдання цивільного захисту, які покладені на ту чи іншу посадову особу (коло його повноважень); вимоги до його професійного потенціалу (знання, навички, особистісні якості); зміст квазіпрофесійних завдань, виконання яких дозволяє слухачам сформувати інтегральну функціональну компетентність (в сфері цивільного захисту).

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна в системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К.: ПЦ «Фоліант», ВД «Стилос», 2009. – 572 с.
2. Електронна бібліотека. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
3. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
4. Ландшеер В. Концепція мінімальної компетентності // Перспективи: вопросы образования. – 1988. № 1. – С. 32.
5. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1997. – 256 с.
6. Человек в системе наук / Сост. Е.В. Филлипова; Отв.ред. К.Т. Фролов. – М.: АН СССР, 1989. – 504 с.
7. Чошанов М.А. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения // Педагогика. – 1997. – №2. – С. 21–29.
8. Овчарук О.В. Развитие компетентного подхода: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // зб. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ Під загальною ред. О.В.Овчарук. – К.: „К.І.С”. – 2004 . – С. 5–14.
9. Про затвердження національної рамки кваліфікацій / Постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2011 №1341 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
10. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту / Постанова Кабінету міністрів України від 23.10.2013 №819 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-%D0%BF>
11. Безрукова В.С. Проективная педагогика / В.С. Берзукова. – Екатеринбург: Из-во "Деловая книга", 1999. – 119 с.

А.В. Иванов,
Е.Ю. Литвиновский, кандидат педагогических
наук, старший научный сотрудник,
С.И. Осипенко,
Н.Н. Романюк
Институт государственного управления в
сфере гражданской защиты

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ПРОГРАММЫ ОБУЧЕНИЯ РУКОВОДЯЩЕГО СОСТАВА И СПЕЦИАЛИСТОВ В ГРАЖДАНСКОЙ ЗАЩИТЫ

В статье рассматривается авторское видение компетентного подхода, на основе которого проектируется программа обучения руководящего состава и специалистов в сфере гражданской защиты.

Ключевые слова: компетентный подход, компетенция в области гражданской защиты, функциональная компетентность (в области гражданской защиты), программа обучения, выходные данные для проектирования программы обучения.

A. Ivanov,
E. Lytvynovskyj, Candidate of Pedagogical
Sciences,
S. Osipenko,
N. Romanyuk
Institute of the Public Administration in Sphere
of Civil Protection

DEVELOPMENT OF SENIOR EXECUTIVES AND EXPERTS IN CIVIL SECURITY SPHERE STUDYING PROGRAM PROJECT

The author's vision of a competent approach is considered in the article on the basis of which training program for managers and professionals in the field of civil protection is projected.

Keywords: competent approach, functional competence of the Sphere of Civil Protection, training program, description of the proekt of the training program.